

Landskap: Småland Upptecknat av: Gustaf Håkansson
 Härad: Trinnevalds Adress: Törestensmåla, Byd.
 Socken: Almundsryd Berättat av: August Bengtsson
 Uppteckningsår: 1937 Född år 1853 i Almundsryd.

Uppteckningen rör Havreodling i Almundsryds
socken under 1860 talet.

Olika havresorter. På 1860 talet odlade de för
 det mesta svart havre i Almundsryds socken.
 Han var dock inte så svart på färgen, som
 den som odlas nu för tiden, utan härnan var
 nästan brun. För det mesta togo bönderna undan
 till utsäde /saiahavre/ av den tyngsta havren
 /framstället/ som de själva odlat. Den hav-
 ren, som de hade på den tiden kallade de för "spet
 havre" därför att han var så spetsig /spetig/.

Då funnos inga utländska havresorter här i
 socknen, men i början på 1880 talet då började
 ecc.

Skriv endast på denna sida!

20 sidor

Landskap: *Småland* 4967 Socken: *Almundsryd*

Fullständigt namn: *August Bengtsson*

Född den *5 augusti* år *1859* på *Gäsemåla*
(gård eller by)

i *Almundsryd, Småland*
(socken och landskap)

Yrke: *Lantbrukare* Bisyssla:

Bosatt å följande platser: *Almundsryd 1859 - 1882*
(socken, landskap, tid)

Härlunda 1882 - 1934

Bor nu

Faderns namn: *Bengt Svensson* (gård eller by jämte postadress) född *4/6 1830*

Moderns namn: *Beata Eriksdatter* född *omkr. 1830*

Sedan huru länge är släkten känd: a) fädernet? */811* b) modernet?

Närmare upplysningar om släkten:

(t. ex. inflyttning, yrken m. m.)
Denna släkt har innekänt jordbruk inom Al-
mundsryds, Årskults, Härlundas och Västra Torsås
socknar under hela 1800-talet och är ännu en stor
och välberutten bondestäkt.

Sagesmannens barndom: *Skoleläsare vid 14 år, på stadstresor vid 15*
(et. upptecknarens) *"kallare" vid 17, bondgård o. hushållssyssla vid 20 år*
skolgång *endast en kort tid, 9 veckor om året hos socknen*

förste folkskollärare Sven Karlsson i Byg.

4967

Läsning: Endast äldre tiders skolböcker, psalmboken
(böcker, tidningar m. m.)
och en och annan nyhets-tidning i senare tid

Resor: Till Kiel 1874-75, Öfverliga resor på färdevägar.

Har sagesmannen sina hägkomster efter vissa personer? Vilka? Far och farfar
(el. upptecknaren)
samt gamla personer i Almundared o. Hårtunda.

Deltagande i föreningslivet:

Förtroendeuppdrag:

Övriga upplysningar: Sagesmannen hade in i sina äldre dagar
ett utomordentligt gott minne och lätt för att tala
om vad han hört och sett av det som särskilt intres-
serat honom, näml. handet m. kreatur o. andra hantm-
varor, livet på färdevägarna, jordbruks- o. järnvägs-
arbete m. m. Såsom varande svärfar till uppteck-
naren av folkminnen och landsmål, L. Håkansson
Forslennmäla, blev han en ofta anlita och trovärdig sagesman.

Död den 5 April 1937.
(år och dag)

Ant. av

Dessa uppgifter ha insänts av: Gustaf Håkansson Forslennmäla
(namn och fullständig adress)
postadress Liggamäla Ryd. år 1937.

de att odla en vit havresort, som de kallade för "hornhavre", därför att den var så grov och mörk att den nästan liknade sexradigt korn / Ligavohavre ?/. Vid samma tid började de även odla en vit havresort som kallades Probstierhavre. Sedan lät de så småningom den gamla "spethavren" dö ut, därför att han var för slak i kulturen så att han lade sig där jorden var för bördig / klak/. På åkerjord, som fick ligga till gräs ett par år, brukade det ofta växa ett slags ogräs, som de kallade för "flyhavre" eller "villhavre". Det mognade tidigt och liknade havre och växte även ibland såd i synnerhet på svartmylla / muldjord/.

Havrejorden. När de började odla ett karr eller en mosse så huggde de först ner skog och buskar och körde bort det grövsta virket, sedan brände

de upp ris och grenar och hackade av tuvor, mossor
och fjung med en mosshacka / klackhacka / och
när de sen bränt upp allt detta så sädde de
först råg / ventäru / som hackades ner på hösten
och när rågen var skuren året efter så bröto de
upp stubbarna och dikade ut odlingen / kring-
grovade i gravde utfallet / så att mossrutorna
blevo åtta famnar breda. På våren året efter sad-
de de havre på odlingen. Det var inte så ofta
de odlade havre på åkerjorden på 1800 talet utom
då de ville ha lite kornigare havre till utsäde / så
säg. När de hade haft potatis ett år på en åker
så sädde de alltid korn året efter och sen kunde
det hända att de sädde vörög eller havre det tredje året
Sädden. På åkerjorden sädde de för det mesta havren
i "aottne veke" - omkring den 15 Maj - men på mossar-
na sädde de inte spethavren förrän i sjätte eller

femte veckan - omkring den 1 juni - men ändå blev han mogen framåt "Heckelsmässe". När de odlat havre ett år på en moss, så lät de hacka upp havrestubben med potatishackor på våren året efter, och när jorden, som var upphackad, hade torkat till så mycket så det gick att sätta eld på den så gjorde de det, och då brann det så mycket av det torraste så att det blev litet aska överpå till att gödsla med för det året, för se de gamla bönderna trodde, att bara de kunde bränna upp så mycket som möjligt överpå mossarna så blev jorden bättre ju längre ner man kom. Sedan elden var släckt lät bonden, som egde mossen, en dräng eller piga fjärja ett par reutor med ett "fjärjeträ" och sen kom han själv med ett sämätt / saiamätt / med havre och gick mitt i fjärjerna och sädde havren

med högra handen så jämt som möjligt, så att det blev, som de sade, "sju horn i vart oxafjät".

Om han glönde att så en fjärje/mesfjärje, så ansågs det betyda dödsfall inom familjen under året. Om han inte hade nog med eget folk så lejde han några torpare/häringar till hjälp med att hacka ned havren. Även användes pojkar/smacherar som voro tolv, tretton år gamla, till sådant arbete men de voro dock sämre än häringarna därför att de både voro slarvigare med hackningen och ville "rätta ryggen" oftare, men om de klagade över att de pingo out i ryggen så kunde det vara någon häring som sade: "Ä, du har ingen rygg ännu, utan bara ett lekane." Blev inte havren väl nerhackad så "lön" han inte upp, utan då äto fåglarna upp den, så därför pingo de lov att hacka så tätt som

möjligt. De som hackade använde därvid hela
slitna potatishackor och gingo alltid i bredd och
togs halva eller hela reutan för sig i varje "häll"
allteftersom de var många till. Om det var
någon som inte var så fortfärdig som de andra
utan blev efter, så kunde den som gick närmast
saga som så: "Ja pass väl liv i hjälpa de må di-
na rumpe". men var det en prajk som gick fram
med en smal remsa vid den ena hanten ett stycke
framför de andra så kunde man höra en av hä-
ringarna säga som så: "Ja tro man gaa för må rum-
pena i sing hämma vi ätte må haallet". När
de kommo fram med ett häll så brukade de säga:
"Nu nu ska vi vila haall". och så satte de sig en
liten stund på dikes hanten / grönvallan, och det
behövdes nog när de hade varit uppe med solen
och gingo hålla på tills hon gick ner och inte

finno mer än tolv skilling i daglön. Efter hand
som rutorna blevo färdiga så vältades de / kabbas-
des / på så sätt att bonden eller drängen drog en
trävält / kabb / fram och tillbaka över dem. Vältan
var gjord av en rund kubb, omkring två och en halv
aln lång, av gran med en järndubb i vardera ändan
och två skaklar med en tvärslä. Den som drog vält-
ten gick emellan skaklarna och bar upp tvärsläen
på armarna tvärs över bröstet. Det var ett rätt
så tröttsamt arbete om mossen var blöt och det har
härut att man hackat ner havre där mossrutorna
 varit översvämmade på våren om de legat nära en
sjö; och då har man gått på bräder eller stänger
som man flyttat såfort man hackat. För att freda
de nyrädda havrefälten för kräkor, som ville
plocka upp utsädet, brukade man på många ställen
sätta upp fågelskrämmor / ättasnöke /. Då satte man

Småland
Kinnevald
almudsryd
1934

1918 Gust. Håkanson
4967/br Aug Bengtson
7 1853 i almudsryd

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

8

en stake rätt ner i jorden, och sen band man en
käpp tvärs över den nära den övre ändan, och sen
trädde man en gammal tröja på käppen och häng-
en gammal mössa på staken, och sen band man en
vävstikka vid vardera ändan på käppen. När det
bläste såg det ut som om en gubbe hade stått där
och viftat med stickarna och då tordes inte krä-
korna komma dit. Ett annat knep hade en bonde
i Törstensmåla funnit på. Han hade satt upp
flera stycken stakar här och där på havrefälten
och bandit fast en utsliten smal lie vid varje stake
så att den såg ut som en gren på ett träd. När
kräkorna kommo var det många som satte sig
på liarna, men då skuro de sig i tärna och sen
flögo de snart sin väg, och kommo ej tillbaka.
Skörden. När den gamla spethavren var mörk-
brun i de översta vipporna och tre korn rikligt

mogna då skulle den skäras. Före 1840 skars all
säd i denna socken med skära. Detta var
kvinnfolks arbete och därför brukade den som
hade en stor gård att skicka bud till några
kvinnor, som voro vana vid att skära/gurajä-
ringa/ och hade han en piga eller vuxna döttrar
så fingo de också vara med. Arbetet började
så snart daggen var borta om morgonen och på-
gick till solnedgången. Under skördetiden/gu-
ring blev det inte lång midnagsvila. Antingen
var husbonden eller hans dräng, eller en varen,
som med ute på åkern eller mossen för att be-
na/wäja/ skärorna och binda, kraka eller sätta
upp havren när den blivit skuren. Om man
skär havre på en åker där det var gott om klapper-
sten/klapjäraka/ så kunde den, som skulle kraka
skärorna vassa på rätt så brättan, när än den

Fotot föreställer två yngre "Svartjöringar" från Almundbygd varav den ena skär havre och den andra gör band. En hundrädd skära ligger på en sten emellan dem.

Foto av
G. Hakansson - 1936

neg. Salen. Skriv endast på denna sida!

ena och än den andra koringen kom med sin stenhugg-
na skära för att få den "väjtad". För att man inte
skulle stå arbetslös under tiden måste man alltid
ha en vass skära i beredskap / kasteskära/. De
skärar, som användes i början av 1800 talet kallades
"rakskärar". Både handtaget och själva skäran på des-
sa voro helt olika de som användes i senare hälften
av 1800talet. Det fanns två olika sätt att skära,
"handskära" och "slå med skäran". Då säden var
ovanligt kort handskars den på så sätt att man
tog fatt om så många strån man kunde med venstra
händen under det att man trädde in skäran i säden och
skar av de strån man höll om. Var säden lång och
tjock så böjde man ihull den med venstra handen och
armen under det att man huggade eller "slog" med
skäran vilket gick mycket fortare. Den styvaste
skurakoringen brukade alltid gå till höger om

De andra på fältet. Det har funnits skurakäringar som kunde skära omkring tio trävar - 240 nekar - om dagen vilket inte var såligt gjort. Varje skurakäring måste göra band till de kävar / nekar som hon själv skar. Dessa voro av två slag, kornband och rågband. Kornband användes för kort säd - korn och havre - rågband endast för råg. Ett kornband gjordes så att käringen drog ut en band full av de längsta sträna i en neka, sedan stack hon skäran under sin venstra armhåla där hon höll den kvar medan hon delade sträna i två hälften, lade toppändarna i kors och vek dem om varandra, så att topparna pekade åt var sin sida när bandet sträcktes ut med rotändarna åt motsatta håll och lades på marken. Sedan lades säden tvärs över bandet till dess att neken blev lagom stor. På den tiden fingo de inte göra alltför stora nekar därför att de då blevo svårare att slagträsa.

Småland
Kinnarvåld
Almundby
1934

4967
Gustaf Håkansson
Torstensmala, Ryd
18 august 1857

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Om det var en dräng, som var med på ikern, så såg det
honom, utom att hålla skärorna vassa, att binda nekarna
så fort fem häringar kunde skära. Om man kunde
hinna med mera så fick man även lägga havren
i hög, med torgändarna åt söder, tio nekar i varje
hög, först fyra sedan tre, två och en om den skulle
hängas upp/krakas. En lagom stor böda krakar
skulle på den tiden bestå av tjugo krakar och en järn-
stäng, /ena drängabyä. Det var dock inte vem som
helst som orkade bära en sådan, men den lättnade
efter hand som man satte ut en krake vid varje hög.
Sedan gjorde man ett hål med järnstängen norr om en hög
/hättade hål/ satte ner en krake och kilade fast den med
en klappersten, om det fanns några, trädde på en neka
/fotneken/ smett genom handet och därpå en till nå-
got ovanför, tog med båda händer och klyvde tor-
parna på fotneken och vred ihop dem till en knut

/knärr/ framför, eller lade dem i kors /sansade neken/
därpå tryckte han ner den andra och sedan de övriga
till dess att kraken blev full och stubbändarna
vette mot söder. Med detta arbete kunde han få
hålla på till långt ut på kvällen. Var väderst väckert,
eller man iske hade tillräckligt med krakar, satte man
upp mosshavren i halvtravar med sex par nekar i varje
i riktningen norr och söder. Det hände någon gång,
då man skär den sista säden, att någon av de gamla
häringarna tog tre strän och slog en knut på dem
och böjde ner dem till jorden, utan att skära av dem
lade en klappersten ovanpå dem och sade: "Detta
ska glosa på". Man gjorde så på att slippa
måta henne då man skulle gå till julottan.
Blev den sista neken liten, så trodde man att
skörden under det kommande året också blev
liten. - Då havren hängt på krakar, eller stätt

uppsatt ungefär en vecka, brukade den vara torr
om vädret varit vackert. Detta syntes på krakarna
om såden ijunhit i bon/krakasoukenj. Då skulle
den tagas in/bägas). Var det en liten gård, där man
endast använde kor som dragare, eller om avståndet
från härepåttet till ladugården icke var alltför
stort så bars härekraakarna in, vanligen av man-
folken, men på många mindre gårdar hjälpte även
hans modern till om hon var frisk och stark nog.
Det var inte något lätt arbete om krakstörarna
voro djupt nedrätta i en blöt morse. Då kunde
man få draga av alla krafter rätt länge innan
den följde med. Den bars sedan över vänstra
axeln och lyftades över lagbalken in på lagen
var på krakstörarna drog ut ur mekarna och sattes
utånför. Glade man tända kor, stutar, oxar eller
häst på gården och hären vuxit långt ifrån

gården så kördes den hem på vagn. På denna lades
då en häck/röne/ och på den lades 15-20 krakkar med
krakstörren sittande kvar i nekarna och havrens topp
ändar mot varandra i mitten av lasset. Var vägen
lång och stenig, så bands ett rep vid rörens främre
ända och detta lades om en stång/läsestängena/
som sprändes så hårt som möjligt över lasset och
bands fast med ett rep vid rörens bakre ända.

Vid logen lyftades sedan havskrakarna in på van-
ligt sätt. Vid denna tid användes inga höjningar
av stäl då man skulle köra in havren som ställt
i skalotrarar, utan då tog man nekarna med kvin-
derna och lade upp dem på lasset. - När logen blev
full måste man lägga in havren i sädesladan/plaa
havren/. Då brukade tre personer hjälpas åt med
detta arbete. Husbonden brukade vanligen lägga in
/laa/. Han lade då först några nekar i kars eller

satte dem tillsammans rätt upp i mitten av ladan.
Dessa kallades "stälén". Sedan lade man nekarpå-
galvet runt omkring dessa, med toppändarna mot mit-
ten, i ringar, med stubbändarna i varje ring så långt
över den undre att banden lägo invid den undre
ringens stubbändar. Då man kom till ladans kran-
ter började man lägga ett nytt lager genom att
lägga stubbändarna på banden av det undre så
att man återkom till "stälén". Sedan började man
ett nytt lager vid en av ladans väggar. Man
kröpte alltid omkring på knäna och lade/lade/nek-
arna framför sig i ring rättsols så länge ut-
rymmet medgav detta. Nekarna kastades till
honorn med händerna av en flicka, eller av en
mindre pojke eller flicka/nekakraokena/
vilken tog emot dem av en dräng, vuxen son, eller
av husmodern själv om det var brist på folk.

Den som stod på logen och lyftade / flydde / upp
mekarna använde härtill antingen en lång skaptad
tunga av järn, med omkring fyra tum långa horn
/ mekatjue /, eller en smal, spetsig braktör, med
en lång spik inslagen tvärrigenom den omkring
fyra tum nedanför den spetsiga övre änden. —
Havren tröskades på 1800-talet med slaga / pläjel /.
Detta arbete / pläjlatoaska / påbörjades på många
smärre gårdar redan strax efter Olofsmässan, men
då var det pråga om att tröska "älterekeboän" och
då rades det att den eller den "ringde på Ola Brök".
Att tröska havre förekom sällan förrän efter Meckel-
mässe och kom inte i gång på allvar förrän efter
"Hållnasmässe", men tröskningen borde, så vitt möj-
ligt vara avslutad före jul. / skum. Angående trösk-
ning i äldre tid inom Almunderyds socken, se uppteckna-
rens svar på prägelista nr 2. Tröskning i Lunds Landsmålsarkiv

Harrens användning. Änen i äldre tid användes
havren för det mesta såsom fodersäd till hästar och svin.
Men under svåra år var det en och annan, som fick
hålla till godo med att i brädet blanda in mjöl av
"den långa reuen" d. v. s. havre. Man riktade dock
ifrån så mycket som möjligt av skalen/havraspetta
mål. På denna tid använde man i allmänhet i var-
dagslag bröd som var bakat av omkring hälften
råg och hälften korn/groovbröf. Bröd av enbart råg
/reubröf bestod av sammalen råg. Bröd av enbart
korn blev för skört och torrt och svårt att baka
varför man inblandade något rågmjöl, men detta
bröd kallades likväl "kornbrö". Under nödåren
1868-69 bakade man på många ställen bröd
som bestod av bl. a. bokbark, kneple, sävknagg,
bakmossa, skräppebrö, råriven potatis, havremjöl
och något litet korn- eller rågmjöl. Detta bröd

kallades vanligen bärbröd / bärkabröj och var "toat å togga, män värre å sleppa" d.v.s. det orsakade ofta förstoppning. - Såsom "förning" vid begravningskalas användes bröd av tagelsiktat rågmjöl / sejtebröj. Till julbröd bakade man bröd av siktat rågmjöl / fint perö, julabröj, men när detta tagit slut fick man blanda in det man förut siktat ikrän, i det grova bröd som sedan användes i vardagslag. Brödkakorna voro, antingen de voro grövre eller finare, alltid runda 10-12 tum i bredd och 2-3 tum tjocka under gods är men de "julkakor", som man vid jul tiden skänkte bort till fattiga barn, voro betydligt mindre och 1868-69 såldes brödkakor av en "quidstens" storlek d.v.s. fyra tum breda och något över ett tum tjocka, pris 12 skilling. Var man alldeles utan bröd / brölosä, då man skulle baka nytt, så brukade husmodern taga

en degklump och forma till den så att den blev omkring
tio tum långa och fyra tum tjock och sedan skar hon av ett
tum tjocka skivor tvärs över den antingen med en kniv
eller med en syträd, som hon slag ett varv runt om de-
den och drog i trädens båda ändar. Dessa degskivor
satte hon sedan in i den varma bakugnen på ärnen
innanför ugnsdörren, och när de härduat tillräckligt
så togs de ut och voro då färdiga att äta, innan det
övriga brädet var bakat. Dessa tunna bröd kallades
"kavringar". Då man blev brödlös i ett fattigt hem
och inte hade så mycket mjöl att det räckte till ett
stort bak, så tog man kornmjöl och rörde i vatten
till dess att det blev så tjockt att det gick att ät-
ta en deg därav, sedan bakades små kakor omkring
tio tum breda och ett tum tjocka, vilka sedan bakades
-gräddades- på eldsglöd i den öppna spisen i stugan
och kallades därför "glöafäirstä", sing. "glöafäist".